

Nagroda Polskiej Akademii Umiejętności im. Erazma i Anny Jerzmanowskich

Nazywano ją „polskim Noblem”. Jej wielką wartość pieniężną – odpowiadającą 12 kg złota – wspierał wysoki prestiż instytucji, która ją przyznawała. Fundusz Nagrody stworzył mocą testamentowego zapisu z 29 kwietnia 1908 Polak o gorącym sercu, wykształcony we Francji inżynier Erazm Jerzmanowski, który – działając w latach 1873-1896 w Stanach Zjednoczonych i odnosząc sukcesy na polu gazownictwa – dorobił się wielkiej fortuny. Ziemianin spod Kalisza, osiadł w podkrakowskim Prokocimiu, gdzie zakupił okazały pałac z pięknym założeniem parkowym. Słynął z działalności dobroczynnej, zarówno wśród Polonii Stanów Zjednoczonych, jak też w Galicji. Zarząd powołanej przez siebie do życia „Fundacji nagród imienia ś.p. Erazma i Anny małżonków Jerzmanowskich”, dysponującej wielkim kapitałem, powierzył Akademii Umiejętności.

Po śmierci Anny Jerzmanowskiej w 1912 r., mającej dożywocie na stworzonym przez męża majątku, można było przystąpić do realizowania celów Fundacji. Nagrody – w myśl „Aktu fundacyjnego” miały być przyznawane za „prace literackie, naukowe i humanitarne, dokonywane z pożytkiem dla ojczyzstego kraju”. Po raz pierwszy Nagroda została przyznana przez Akademię Umiejętności w 1915 r. Otrzymał ją metropolita krakowski Ks. kard. Adam Stefan Sapieha. Laureatem roku następnego był Henryk Sienkiewicz. Do r. 1928 przyznawano ją corocznie. Już pierwsza wojna światowa i powojenne trudności przyniosły Fundacji straty. Wielki kryzys przełomu lat dwudziestych i trzydziestych też nie oszczędził jej kapitału. W następstwie można ją było przyznać już tylko sporadycznie w latach 1931, 1935 i po raz ostatni w 1938 r. Zachowała ona jednak do końca swój bardzo wysoki prestiż.

Po drugiej wojnie światowej walory Fundacji już nie istniały. Wnet z mocy prawa likwidacji uległy wszystkie podobne jej instytucje. W 1952 r. także Polska Akademia Umiejętności została przymuszona do zaniechania działalności. Gdy reaktywowała się w listopadzie 1989 r., mogła działać już w całkowicie zmienionych warunkach. Odtwarzając jednak różne swoje agendy, powróciła do idei Nagrody Jerzmanowskich, natrafiając na życzliwość i zrozumienie Województwa Małopolskiego, w szczególności Pana Marszałka Marka Nawary. Szczęśliwym zbiegiem okoliczności, niemal dokładnie w stulecie śmierci Erazma Jerzmanowskiego (zm. 7 lutego 1909), odtworzona Nagroda, wsparta przez Władze Samorządowe Województwa Małopolskiego, została przyznana przez Polską Akademię Umiejętności bohaterce dokonań humanitarnych pani Janinie Ochojskiej-Okońskiej. W kolejnych latach uhonorowani zostali: wybitny malarz Jerzy Nowosielski; organizator i pierwszy Prezes Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej prof. Maciej Grabski; współtwórca polskiej chemii prof. Adam Bielański; prof. Andrzej Zoll jeden z budowniczych polskiego państwa prawnego; twórca Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy Jerzy Owsiak; prof. Jerzy Limon inicjator i realizator Teatru Szekspirowskiego w Gdańsku; ks. Adam Boniecki wieloletni redaktor naczelny *Tygodnika Powszechnego*; wybitny kompozytor i pedagog prof. Krzysztof Penderecki; pani Anna Dymna za wytrwałą działalność charytatywną; dr Adolf Juzwenko za przywrócenie świetności Ossolineum oraz s. Małgorzata Chmielewska za ofiarną i nieustającą opiekę nad osobami niepełnosprawnymi i odrażonymi. W 2021 r. wobec światowej pandemii covid-19 i wstrzymania współpracy przez Zarząd Województwa Małopolskiego podjęte zostały rozmowy z Urzędem Miasta Krakowa. Od 2022 r. partnerem Nagrody jest Miasto Kraków. Nagroda jest wręczana uroczysto w Komnatkach Zamku Królewskiego na Wawelu, a w trakcie uroczystości promowane jest Województwo Małopolskie.